

ÜNNEPI KÖTET PAPP KLÁRA 70. SZÜLETÉSNAJÁRA

SPECULUM HISTORIAE DEBRECENIENSE 35.
(A Debreceni Egyetem Történelmi Intézete Kiadványai)

Sorozatszerkesztő:

PAPP KLÁRA

*Ünnepi kötet Papp Klára
70. születésnapjára*

Szerkesztette:

JENEY-TÓTH ANNAMÁRIA, TÓTH ORSOLYA és BÁRÁNY ATTILA

Debrecen, 2022

KIADJA A DEBRECENI EGYETEM TÖRTÉNELMI INTÉZETE

A kötetet lektorálta:

HORN ILDIKÓ

intézetigazgató egyetemi tanár,
Eötvös Loránd Tudományegyetem, Történelmi Intézet

Technikai szerkesztő:

LOVAS ANETT CSILLA

A borítót tervezte

GYARMATI IMRE

A kötet kiadását támogatta:

a Debreceni Egyetem Történelmi Intézete,
a Debreceni Egyetem Történelmi és Néprajzi Doktori Iskolája,
és a Debreceni Egyetem Tématerületi Kiválósági Program Lendület
„Magyarország a középkori Európában kutatócsoportja”

ISSN 2060-9213

ISBN 978-963-490-464-9

© Debreceni Egyetem Történelmi Intézete 2022

© Szerzők 2022

Nyomta a Kapitális Kft., Debrecen

Felelős vezető: Kapusi József

TARTALOM

TABULA GRATULATORIA	10
OROSZ ISTVÁN: Papp Klára professzor köszöntése.....	13
IFJ. BARTA JÁNOS: Csáky birtokok Zemplén megyében a 18. század utolsó harmadában	19
BÁRÁNY ATTILA: Magyarország, Anglia és a Cambrai-i Liga (1508–1511)	41
BOGDÁNDI ZSOLT: A Czibak örökség és a Csákiak	69
BUZA JÁNOS: Cívisből lett végvári vitéz. Benke Pál útja Nagykőröstől Érsekújvárig	81
CSATÁRY GYÖRGY: II. Rákóczi Ferenc irathagyatéka Kárpátalján.....	97
DRASKÓCZY ISTVÁN: A selmecbányai Bányászati Akadémia diáksága 1770–1809	113
EGYED ÁKOS: Székelyföld az ostromállapot idején (1849–1854).....	137
EGYED EMESE: Udvarló levelek gróf széki Teleki Katához.....	147
FÜREDER BALÁZS: A bevezető fogások (levesek, előételek, halételek) szerepe a magyar asztali kultúrában a 19. század második felében a korabeli menülapok alapján	167
GÁLFI EMŐKE: Két fehérvári főbíró a Bethlen-korszakban: Debreceni Szabó János és Szatmári Sziójgyártó János	185
JENEY-TÓTH ANNAMÁRIA: Adalék néhány székelyföldi birtokos karrierjéhez a Rákócziak udvartartásában (1630–1657).....	199
KÓNYA ANNAMÁRIA: Református papfeleségek az egyházi iratok tükrében	211
KÓNYA PÉTER: Sztropkó a 16. században.....	221
KUJBUSNÉ MECSEI ÉVA: Városunk „díszei”. Nyíregyháza első díszpolgárai	233

OBORNI TERÉZ: <i>Novae constitutiones</i> – Izabella királyné uralkodói hatalmának törvényi keretei a keleti Magyar Királyságban (1556–1558)	255
OROSZ ISTVÁN: Limitált árak Debrecenben a 19. század első felében	273
PÁL JUDIT: Adalékok a „kihelyezett” miniszteri hivatalnokok életmódjához a dualizmus idején: két főispáni titkár karrierje	287
PÁLFFY GÉZA: Fordulópont vagy katalizátor? Az 1620. évi fehérhegyi csata és Magyarország.....	303
PAPP RITA: Debreceni „fassiók”, örökvallások a 17–18. század fordulóján	321
PAPP SÁNDOR: Készülődve az ináncsi találkozóra: Nagy András levele Homonnai Drugeth Bálintnak és a hajdúk előterjesztése (1607)	337
PÓSÁN LÁSZLÓ: A Német Lovagrend részvétele a török elleni háborúkban (16–18. század)	351
PÜSKI LEVENTE: A harcos legitimista politika útjai a Horthy-korszak második felében: Pallavicini György	377
SÍPOS GÁBOR: A Debreceni Egyetem Történelmi Intézete és az Erdélyi Múzeum-Egyesület kapcsolatáról	393
TÓTH ORSOLYA: Pozsony és az Árpád-házi királyok Bél Mátyás <i>Notitia Hungariae novae</i> című munkájában.....	399
TÓZSA-RIGÓ ATTILA: A Partiumtól Morvaországig. Kelet-magyarországi kereskedők szerepe a nyugati irányú kereskedelemben a 16. század végén.....	409
TÖRÖK PÉTER: Kovács Jancsi titkos küldetése(i). Egy kém vallomása, avagy egy nagyotmondó fiú esete az igazsággal.....	427
ULRICH ATTILA: Egy testvérpár külön utakon.....	437
VERES TÜNDE: A kassai fürdős-chirurgus viszály	447
A kötet szerzői.....	465

II. RÁKÓCZI FERENC IRATHAGYATÉKA KÁRPÁTALJÁN

A II. Rákóczi Ferenc vezette szabadságharc (1703–1711) a leghosszabb olyan háborúként vonult be az európai történelembe, amelynek célja a független magyar állam létrehozása volt. Ennek érdekében a fejedelem jelentős erőfeszítéseket tett, hogy az ország népeit meggyőzze küldetése fontosságáról. Két nép – a magyar és a ruszin – összefogásának példája épp itt valósulhatott meg, a mai Kárpátalja területén. Számos tudományos munka bizonyította már, hogy a felszabadító harc ezen a vidéken a zászlóbontásokkal kezdődött, és a munkácsi vár feladásával, vagy az utolsó salánki országgyűlésen itt is végződött. Kevésen múlt, hogy magát a békekötést is nem – a jelenlegi kárpátaljai – Huszton írták alá, hanem Szatmáron. Jellemző, hogy magának a Habsburg-ellenes mozgalomnak a terve éppen egy a ma Ukrajnához tartozó városban fogalmazódott meg. A berezsani vár (akkor Lengyelország) adott menedéket a bécsi fogságból menekült II. Rákóczi Ferencnek és az elfogatás elől szökött Bercsényi Miklósnak, akik Sieniewski Ádám lengyel nagyhetman¹ és felesége, Elisabeta² pártfogoltjaiként inkognitóban tartózkodhattak Berezsaniban. Ebbe a várba érkeztek a magyarországi Bereg vármegyéből azok a titkos parasztküldöttségek, amelyeknek célja a fejedelem megnyerése volt a szabadságharc ügyének.³ A szabadságharc első okmánya, a berezsáni pátens⁴ is a mai ukrainai területen kelt 1703. május 6-án, amelyben II. Rákóczi Ferenc fegyverbe hívta Magyarország soknemzetiségű lakosságát a Habsburg uralkodói ház ellen. A fejedelem kis létszámú kíséretével 1703. június 16-án lépte át a lengyel-magyar határt, ahol már a felkelők fogadták. Rákóczi em-

¹ Gebei Sándor: II. Rákóczi Ferenc és a Sieniawski-házaspár. In: *A hazáért és a szabadságért.* (Tanulmányok II. Rákóczi Ferencről, koráról és emlékezetéről) Szerk. Miklós Péter, Szeged, 2013. 147–162.

² Елезович Далибор Милорадович: Письма Ференца II. Ракоци из Мукачево Елжбете Сенявской 1709 и 1710 гг. Русин. 2019. № 55. 60–65.

³ R. Várkonyi Ágnes: *II. Rákóczi Ferenc 1676–1735.* Vaja, 2004. 40.

⁴ Йозеф Духонь, Дариус Гашай та інші. *Місяцями слави Ракоці.* Мукачево, 2015. 64–65.; Esze Tamás: II. Rákóczi Ferenc breznai kiáltványa. = *Századok*, 1954. 285–316.

lékirataiban megemlékeznek az ebben az időben őt körülvevő ukrán/ruszin népről, akik támogatásukról biztosították a Kárpátok hegyvonulatai között.⁵ Ezeknek az eseményeknek a tanulmányozása főleg a levéltári források hiányos volta és feldolgozottsága miatt ma is aktuális lehet a kutatók számára. Ugyanis a fejedelem által aláírt rendelkezések, amelyeket a Kárpátaljai Állami Levéltárban (KTÁL) őriznek, összességében még nem lettek megfelelően értékelve.

A fejedelem Kárpátalján őrzött iratanyaga két részre osztható: a szabadságharc előtti időszakból származó dokumentumok, illetőleg a szabadságharc idején született források. A Kárpátaljai Állami Levéltár (KTÁL) beregszászi részlegén a Rákóczi-korra vonatkozó iratok a következő öt fondban oszlanak meg: 1) Ung vármegye főispánjának iratai, F. 4, Ungvár; 2) Bereg vármegye főispánjának iratai, F. 10, Beregszász; 3) Ugocsa vármegye főispánjának iratai, F. 674, Nagyszőlős; 4) A máramarosi öt koronaváros (Huszt, Visk, Técső, Hosszúmező, Máramarossziget) levéltára, F. 61, Técső; 5) A munkácsi görögkatolikus püspökség levéltára, F. 151, Ungvár. Az említett vármegyék jegyzőkönyveiben is találkozhatunk a fejedelem másolt leveleivel. Levéltári gyűjteményünkön kívül is őriznek fejedelmi iratokat a Kárpátaljai Honismereti Múzeum kéziratárában, ahol másolat formájában szintén találhatunk korabeli forrásokat Rákóczitól. A fejedelem levelei az Ung megyei jegyzőkönyvek másolataként maradtak ránk Mészáros Károly (1821–1890) ungvári jogász-történész kutató irathagyatékában. Az itt fellelhető Rákóczi-iratok azért is értékesek, mivel Mészáros a vármegyei jegyzőkönyvekből írta át azokat, amelyek eredetije már nem maradhatott az utókorra.

Jellemző, hogy a KTÁL-ban II. Rákóczi Ferenc dokumentum-öröksége az összes erdélyi fejedelem közül a legjelentősebb. A fejedelem által szignált levelek, rendeletek, körlevelek teljes egészében reprezentálják a szabadságharc éveiben kialakult helyzetet. Az általunk vizsgált levelek jelentős része természetesen a szabadságharc idején íródott. A Rákóczi által aláírt levelek száma a jelenlegi kutatásaink állása szerint 132 eredeti és 17 másolat. Az alábbiakban a fejedelem aláírásával ellátott írásokat vizsgáljuk a könnyebb áttekinthetőség céljából a levéltárban ránk maradt fondok (gyűjtemények) szerint.

A fejedelem életútjának részleteit jól ismerjük, ezért csupán utalások formájában elevenítjük fel azt. II. Rákóczi Ferenc 1694-ben ausztriai neveltetése és Sáros vármegyei főispánná való kinevezése után érkezett ismét Magyarországra. I. Lipót királyi rendeletben szabályozta Rákóczinak és húgának, Júliának a tulajdon-

⁵ *II. Rákóczi Ferenc fejedelem emlékiratai a magyarországi háborúról, 1703-tól annak végéig.* Ford. Vas István; a tanulmányt és a jegyzeteket írta Köpeczi Béla; Szerk. Varga Katalin. Bp., 1979. 18–19.

jogát,⁶ amivel biztosíthatta helyét a főnemesség körében. Ettől kezdve hozzálatott Bereg megyei birtokainak rendezéséhez és fejlesztéséhez is, ami itteni leveleiben is tükröződik. 1695. október 1-jén Bereg megyének írt rendeletében a közrend megszilárdítására utasít,⁷ 1697. január 9-én megerősítette Munkács kereskedőinek kiváltságait, amelyeket még elődei adományoztak a városnak, egy évvel később⁸ pedig nemességet adományozott gazdasági intézőjének.⁹ Kinevezte bizalmasát a Bereg vármegyei gazdasági ügyekkel kapcsolatosan.¹⁰ Az 1703–1711. évi szabadságharc során Rákóczi rendeleteiből kitűnik, hogy Beregszász város lakosainak az adósságukról és a papság jövedelméről megfogalmazott kérelmét rendezte.¹¹ 1708-ban Bereg megyébe is eljutottak Rákóczi körlevelei, például a rézpenz értékének megőrzéséről.¹² A szabadságharc utolsó évében Bereg megyébe megküldték a fejedelem főparancsnoka, Károlyi Sándor és az osztrák főparancsnok, Pálffy János közötti tárgyalások egyes iratait, valamint a II. Rákóczi Ferenc amnesztiájára vonatkozó dokumentumokat.¹³

Ugocsa vármegyében maradt ránk a legtöbb forrás e korból, itt maradtak meg leginkább az iratok. Az északkeleti országrész vármegyéire nézve a szatmári vár ostroma számított hadi és gazdasági szempontból jelentős erőfeszítést igénylő eseménynek. A szabadságharc első két évében a hadállítás és az ellátmányok ebből a térségből nagymértékben ide irányultak.¹⁴ A szatmári vár ostromának körülményeit nagyrészt ismerjük, ezért jelenleg a Kárpátalján őrzött iratokkal bővítjük ismereteinket. Rákóczi augusztus közepén érkezett Gencsre, ekkortól számíthatjuk az ostrom kezdetét is, és október 8-ig itt tartózkodott. Leginkább a szomszédos vármegyéket mozgósította a vár ostromára. Szükség is volt erre, mivel a vár védői, gróf Löwenburg Frigyes és báró Glöckelsperg Dietrich császári generálisok, képzett katonák lévén, jól ismerték a térség gazdasági-katonai és terepviszonyait is.

Rákóczi 1703. szeptember 7-ei rendeletében fordult Ugocsához először az ostrom támogatása ügyében. Írásának elején kiderül, hogy megkapta a várme-

⁶ KTÁL (Kárpátaljai Területi Állami Levéltár) F. 10. (Bereg vármegye főispánjának iratai) op. 1, od. zb. 324, ark. 1.

⁷ KTÁL F. 10. op. 1, od. zb. 313, ark. 1–2.

⁸ KTÁL F. 1589. (Munkács város főbírójának iratai) op. 1, od. zb. 57, ark. 1.

⁹ KTÁL F. 10. op. 1, od. zb. 328, ark. 1–2.

¹⁰ KTÁL F. 10. op. 1, od. zb. 337, ark. 1. Ugyanott: od. zb. 338, ark. 1–2.

¹¹ KTÁL F. 10. op. 1, od. zb. 366, ark. 1.; od. zb. 368, ark. 1–2; od. zb. 375, ark. 1–4.

¹² KTÁL F. 10. op. 1, od. zb. 372, ark. 1–2

¹³ KTÁL F. 10. op. 1, od. zb. 380, ark. 1; od. zb. 381, ark. 1–2; 382, od. zb. ark. 1–12.

¹⁴ Erről elsősorban Ugocsa- és Ung megyei kimutatásaink tanúskodnak. Lásd: F. 674. op. 1, od. zb. 411, ark. 4–5; Ugyanott: od. zb. 409, ark. 1–10.

gye levelét, és az abban említett szegénységnek a védelmét Rákóczi biztosította. Kijelentette, hogy a hírekkel ellentétben nem hagy fel a várostrommal, nem csoportosítja át ezredeit, csak kissé távolabb vonul Szatmártól. Az ostrom folytatása érdekében kérte, hogy „a Nemes Vármegye is mentül felesebben Táborunkba jöjjön be”. Rákóczi ez alkalommal is sürgeti az élelem beszolgáltatását, amiben Ugocsa, mint ahogy számos iratból kitűnik, eredményesen kivette részét. A rendelet szerint „Amely élés felől Pap János hívünk a Nemes Vármegyét requirálta [megkereste], mi is parancsoljuk azon Lengyelországbul jövő hadaink számára Naményhoz szállíttassa az Nemes Vármegye.” Hangsúlyozta, hogy a szállításokról Pap Mihálynak¹⁵ számoljanak be: „valamint hogy confusio [zavar] vagy egyéb fogyatkozás Hadaink a Tisza parthoz érkezvén ne lehessen.”¹⁶ A fejedelem erőfeszítései a jobb hadellátás és a katonai fegyelem megszilárdítása érdekében csak részben valósultak meg. Az ostromot Sennyei István generálisra bízta, aki 1704. február 13-ig maradt ebben a beosztásban. Rákóczi a tokaji táborba távozott, ahonnan számos levelet írt Ugocsának az ostrom ellátásával kapcsolatosan. 1703. november 6-ai levelében elismeri ugyan, hogy Ugocsából ezelőtt is számos újonc jött táborába, de az utóbbi időben, ahogy írja, otthon akarnak maradni: „azon Zászlók alól és Ezerekből ki akarják magukat venni ...” Továbbá emlékeztet arra a levelére, amelyet a vármegye korábban elfogadott. Ennek értelmében, akik ezerek és zászlók alá adták magukat, tömegesen nem hagyhatják el azokat. Itt azokról a kurucokról van szó, akik az első felhívásra táborba szálltak, és némelyük már sokallta a hadakozást. Rákóczi felszólította a vármegyét, hogy ha azon előző helyekre és csapatokhoz csakugyan tovább menni nem akarnának, „kemény utakon és módokon is az oda menetelre kényszerítse őket.”¹⁷ Még ugyanezen év december 3-án közli az említett vármegyével, hogy a szatmári blokádban részt vevő hadak élelmezési főhadbiztosául Gyulai Ferencet¹⁸ nevezte ki, így ezentúl a megye neki tartozott elszámolással. Utasít, hogy a megye a visszaélések elkerülése végett küldjön az élelmiszer-szállító szekerekkel két komisszáriust, akik közül az egyik az ostromtáborban marad, a másik pedig szervezze az élelem begyűjtését és a táborba való fuvaroztatását. Az olykor zűrzavaros állapotok miatt a fejedelem csak így látta biztosítottnak az élelem beszállítását. Mindemellett kiemeli, hogy a hadaknak szállítandó élelmiszerek mennyisége semmiképp sem lehet a vármegye kárára.¹⁹

¹⁵ Papp Mihály: a tiszaháti felkelés egyik szervezője, lovas ezereskapitány, nagybányai commendáns, végül huszti vicekapitány.

¹⁶ KTÁL F. 674. (Ugocsa vármegye főispánjának iratai) op. 1, od. zb. 408, ark. 7.

¹⁷ KTÁL F. 674. op. 1, od. zb. 408, ark. 3

¹⁸ Gyulai Ferenc a Szatmárt ostromló csapatok fő- és albiztosa is volt. 1707-től átállt az ellenség oldalára.

¹⁹ KTÁL F. 674. op. 1, od. zb. 408, ark. 9.

Az Ugocsa vármegyében kialakult helyzetet mutatja be a fejedelemhez címzett jelentés, amelynek margóján a felvetett gondok orvoslására ad utasítást Rákóczi titkára, Pápai János. A környező vármegyék ügyei Sennyei Istvánhoz tartoztak ugyan, de Rákóczi nem zárta ki annak lehetőségét, hogy egyenesen hozzá forduljanak, ha szükségét látták a megye tisztviselői. Az 1704. január 31-én kelt helyzetjelentésben Újhelyi István, az ugocsai meghatalmazott követ megjegyzi, hogy a szökések és a hazatérések azért vannak, mert amikor elfogy az élelem, olyankor a gyalogosok és a lovasok is megszöknek. A fejedelmi parancs szerint a két járással rendelkező vármegyének egyik járása a munkácsi vár alá küldte az élelmet, a másiktól pedig a szatmári blokádot látták el. Az Újhelyi által fogalmazott jelentésben szóba kerültek a visszaélések is: „Nagyságod kegyelmes parancsolattyal a commissarialis lista szerint tölünk a szatmári táborra nyolcz hetelő szekér limitáltatott (meghatározott), kicsiny propertiokhoz képest, de élés hordó szereinkben tizenhatot is megtartanak a hadak, s oda tartják vesztegetik marhájakat szegény embereinknek.” Rákóczi resolútiójából kitűnik, hogy a megállapított szekereken kívül ne adjanak többet, a váltások során pedig az illetékes komisszárius adja vissza az oda maradtakat.²⁰ Ezenkívül számos beszo-
gáltatást teljesített a megye, például Budai István szigorú (1704. június 21-én kelt) parancsára.²¹

A Rákóczi-levelek alapvetően a katonaság kiállításáról és annak élelmezéséről szólnak, ami egyértelműen bizonyítja a lakosság szerepvállalását a hadak megszervezésében és azok ellátásában.²² A megyei vezetőkön és a katonai parancsnokokon kéri számon a fejedelem a takarmány és az igavonó állatok beszo-
gáltatását,²³ a várak restaurálásának vagy éppen rombolásának²⁴ a teljesítését is. Rákóczi elsődleges hadicélja a hadállításon kívül a régióban lévő erődítmények (Huszt, Munkács, Ungvár, Szatmár) elfoglalása volt, amely hosszú hónapokat vett igénybe.²⁵

A fejedelmi levelezés jelentős része a vesztes csaták után a felbomlott ezredek sorainak rendezésére irányult. A megyei hatóságok kapták meg az erre vonatkozó rendeleteket, utasításokat. Megfogalmazódott a katonák elleni eljárás,

²⁰ KTÁL F. 674. op. 1, od. zb. 412, ark. 1–2.

²¹ KTÁL F. 674. op. 1, od. zb. 420, ark. 3.

²² Csatóry György: *Ugocsa vármegye II. Rákóczi Ferenc államában*. Ungvár-Beregszász, 2008. 276.

²³ KTÁL F. 674. op. 8, od. zb. 408, ark. 9.

²⁴ KTÁL F. 674. op. 13, od. zb. 135, ark. 1; op. 8, od. zb. 459, ark. 1, 3; op. 8, od. zb. 459, ark. 4–5; F. 4. op. 2, od. zb. 1527, ark. 11–12; F. 4, op. 16, od. zb. 122, ark. 1.

²⁵ KTÁL F. 674. op. 8, od. zb. 417, ark. 5, 9; od. zb. 418, ark. 5; Várad Sternberg János: *Az ungvári vár ostroma 1703–1704-ben*. In: *Századok öröksége*. Tanulmányok az orosz-magyar és ukrán-magyar kapcsolatokról. Bp.–Uzsgorod, 1981. 129–138.

a hadsereghez való visszatérés megtagadása esetén. Rákóczi mindenáron meg akarta erősíteni a katonai fegyelmet. A megyékbe külön megbízottakat küldött a rendbontás, a jogsértések és a visszaélések megfékezése érdekében.²⁶

A fejedelem rendszeresen tájékoztatta a vármegyét a nemzetközi politikai helyzetről, hogy mennyire lettek eredményesek erőfeszítései az európai szinten, például a francia királlyal vagy az angol és holland uralkodóval, a Habsburg-házzal szemben. Rendszerint kikérte a vármegye véleményét a politikai-katonai és gazdasági ügyekről.²⁷ Rákóczi evvel is biztosította rendeleteinek támogatottságát és építette az általa elképzelt rendi államot. Visszatérő tematika a fejedelmi levelekben a tájékoztatás a béketárgyalásokról, amelyek már 1704-ben elkezdődtek és kisebb-nagyobb intenzitással évekig folytatódtak a császári megbízottakkal.²⁸

A Rákóczi által veretett rézpénz bevezetése eleinte az ország javát szolgálta, de ahogy 1705 körül értéktelenedni kezdett, teherré vált a pénzügyi elszámolásoknál, és számos visszaélésre adott okot. A rézpénzen kívül más fizetőeszköz, pl. a rénes forint is forgalomban volt. A fejedelem rendeleteivel meg akarta akadályozni a leértékelődést, azonban ez a gazdasági hanyatlás miatt szinte lehetetlenné vált. A nagybányai pénzverdét biztonságos helyre, Munkácsra helyezte át. 1706 januárjától már a munkácsi várban működött a pénzverde.²⁹ Szigorú korlátozásokat vezetett be a fejedelem a külföldi kereskedőkkel szemben, akik kivásárolták az országból az értékes pénzt, gyengítve evvel is Rákóczi gazdaságát.³⁰

A szabadságharc idején fontosak voltak az összekötő pontok, a hírközlés és a postaforgalom akadálytalan működése. Ez adta az alapot, hogy az ilyen kérdésekben a katonai parancsnokokon kívül maga a fejedelem rendelkezzen.³¹

Az iratok rámutatnak Rákóczi szociálpolitikájára is, mivel többször védelmébe vette a hadiözvegyeket, árvákat, akiknek anyagi helyzetén igyekezett se-

²⁶ KTÁL F. 674. op. 8, od. zb. 408, ark. 3; F.4, op. 2, od. zb. 1531, ark. 3; op. 16, od. zb. 127, ark. 10.

²⁷ KTÁL F. 674. op. 8, od. zb. 436, ark. 5-6, 14-15; od. zb. 416, ark. 1.

²⁸ KTÁL F. 4. op. 2, od. zb. 1527, ark. 21; F. 674. op. 8, od. zb. 499, ark. 1-2; od. zb. 416, ark. 1.

²⁹ Lehoczky Tivadar: *Munkács város új monografiája*. Munkács, 1907. 288-293.

³⁰ KTÁL F. 4. op. 16, od. zb. 127, ark. 1; F. 10. op. 1, od. zb. 372, ark. 1; F. 4. op. 16, od. zb. 167, ark. 1; F. 674. op. 8, od. zb. 463, ark. 1; (II. Rákóczi Ferenc rendelete Ung vármegyéhez a külföldi kereskedők ellenőrzéséről a vármegye területén. 1710. május 9. Radvány. KTÁL, F. 4. op. 17, od. zb. 108, ark. 3.)

³¹ KTÁL F. 674. op. 6, od. zb. 17, ark. 1-2.; F. 4, op. 16, od. zb. 96, ark. 1; 1707. augusztus 5. Munkács. KTÁL. F. 4. op. 16, od. zb. 96, ark. 1. „Hazánk köz javát illető dolgok között, az Posták állapotjais, melly nagy zürzavarban vala, alkalmas személyeket meg nevezett Director Hivünk reqvisitíójához képpest, Postamesterségre, olly subjectumok állításával subveniállyon az Nemes Vármegye, az kik azon terhes szolgálatnak, egészen meg felelhessenek, és alkalmasoknak tapasztaltassanak is.”

gíteni.³² Rendeleteiben a szegénység igazságos teherviselését szorgalmazta, amit fokozatosan kiterjesztett a nemességre is.³³

A Kárpátaljai Állami Levéltárban is fellelhetők a fejedelem nyelvi toleranciájára vonatkozó feljegyzések. Az írott örökség között található egy rendelet, amelyben Rákóczi arra hívja fel Ung megye vezetőjét, hogy a lakosság nyelvén is publikálja a rendeleteket: „késsedelem nélkül szolgálóit által in gremi Comitatus tulajdon azon Nemes Vármegyében usuált nyelven publicáltatni el ne mulassa.”³⁴ Az iratok időrendi rendszerezésével nem hiánytalan, de reális képet kapunk a hadszíntéri eseményekről, azok következményeiről. A címzésekből és datálásból megállapíthatóak a fejedelem tartózkodási helyei, részben a kuruc táborhelyek mozgása is.

Az ungi iratgyűjteménybe is bekerültek azok a rendeletek, amelyeket Rákóczi több alkalommal megküldött más megyéknek is. Ilyen tartalmú levelet 1705. július 17-én Kéméndről írt, amelyben utasítást ad a szökött és szolgálatukat nem teljesítő katonák hadba állítására.³⁵ Néhány hónap múlva az Ung vármegyéhez érkező seregének ellátásáról és száz szekér rendelkezésére állításáról írt: „...tegyen olly dispositiot,[rendelkezést] hogy mellettünk lévő hadaknak Intertentiojárul [élelmezéséről] való Provisio [ellátása] iránt fogjatkozás ne legjen. E mellet pedig legyen készen legaláb száz szekereket a mellyek vármegjékrül vármegyékere, a mire kívántatnak velünk edgyüt jöhessenek.”³⁶ A szekerekre szükség volt a szállítások lebonyolításához, valamint az ungvári vár megerősítéséhez. Az ungvári várban folytatott munkálatokhoz harminc munkásember és ökrös szekerek kiállításáról részletesen is értekeznek. „Nemzetséges meg maradásunkat illetve a Váraknak és más erősségeknek is Törvényes jó rend szerint ... Nemzetes Vitézlő Sréter János Artilleriánk Fő Inspectorára, hogy elsőben is azon erősségeket meg járván, a fogyatkozásokat jól ki tanulván a megfelelő rendelkezéseket megállapítsa.” A levélben hangsúlyozza: „a Nemes Vármegye oly módot követ el, hogy az említett Vár körül szükséges munka tételnek meg csökkenésére s az által okvetetlen következő Hazánk közönséges kárára nem hogy valamely ok szolgáltatik, hanem inkább annak prosperáltatásával [sikerességével] más Nemes Vármegyéknek is jó példa mutattatik”.³⁷

³² KTÁL F. 674. op. 13, od. zb. 135, ark. 1; F. 674. op. 8, od. zb. 482, ark. 5.

³³ KTÁL F. 674. op. 8, od. zb. 482, ark. 21; Továbbá: II. Rákóczi Ferenc rendelete a parasztság terhének enyhítéséről, a nemesség nagyobb szerepvállalásáról a beadások terén. 1707. szeptember 25. Sárospatak, KTÁL F. 4. op. 16, od. zb. 101, ark. 7.

³⁴ KTÁL F. 4. op. 16, od. zb. 128, ark. 2.

³⁵ KTÁL F. 4, op. 2, od. zb. 1532, ark. 1.

³⁶ KTÁL F. 4. op. 2, od. zb. 1510, ark. 13.

³⁷ KTÁL F. 4. op. 2, od. zb. 1527, ark. 11–12. Az ungvári vár megerősítéséről a későbbi években is olvashatunk a rendeletekben: KTÁL F. 4. op. 16, od. zb. ark. 1. (1708. május 4. Szerencs)

1706 elejéről rendelkezünk két Rákóczi-levéllal, melyekben a fent említett feladatok elvégzésére szólít fel. Az elsőt Tokajból írta, és a porták utáni katonaság kiállítását sürgette. A következő, Miskolcra írt levele harminc lovat rendel beszállításra 25 forint áron, és siettetni a porták utáni katonaság megszervezését: „hogy az Haza Szolgálatya is véghez mennyen adgya értésére az Nemes Vármegye azon Hajduk Insurgáltatása [felkelése, kiállítása] iránt ki küldendő Tisztnek, mellyik Falu mennyivel tartozik, ki is a szegénység Földes Ura emberének jelen létében akit alkalmazatosnak itél, egyező akarattal a mennyiben lehet, azt hozhassa a szolgálóban köntös és puska nélkül.”³⁸

Ung megyéhez írt leveléből kitűnik, hogy a fejedelem gondoskodott Ibrányi László³⁹ árváinak neveltetéséről és azok helyzetének javításáról. Evvel Ramocsaházy Györgyöt⁴⁰ bízta meg. Ibrányi a fejedelem ezereskapitánya volt, 1705-ben a jánosházi ütközetben kapott halálos sebet, és fogságban hunyt el. Ezért is tartotta fontosnak a fejedelem a gondoskodást az elhunyt árváiról.⁴¹

A rendeletek végrehajtása mindegyik vármegyében gondokat okozott, Ung vármegyében az ügyintézés gyorsítása és további szervezése céljából a fejedelem Kazinczy Andrásnak,⁴² Ung vármegye alispánjának adott terjedelmes, öt pontból álló utasítást. Azért is érdemes részleteiben kitérni erre az írásra, mert éppen az Ung megyei állapotokat jeleníti meg, és a helyi problémákra ad választ. Az öt pont mindegyike más témát hangsúlyoz. Az első leginkább a haza szolgálatára buzdít: „...nemzetséges ügyünknek előmozdítására célozó egyenes szándékunkat ki-ki láthassa Nemes Ung Vármegye vice ispánjánál bejelenvén, és generális gyűlést hirdettvén kegyelmed proponálja [ajánlja] nevünkkel, hogy jóllehet eleitől fogva buzgó szeretetünket tett szíves és hasznos fáradozásainkkal megbizonyítottuk a Nemzet szabadságának helyre állítására eltökélett teljes igyekezetünket, mindazonáltal méltán panaszképen terjesztethetjük positionkat a Nemes

”Ungvár Várának, hogy az bloquadalása miatt, tudva vagyon Nállunk, s a Nemes Vármegye is kárával tapasztalta Ellenségünknek tartózkodását, melyet Isten fegyverünk alá haitván szükségesnek láttuk az Haza szolgálattára, a mennyire kívántatik fortificaltassék... Nemes Vármegyének bizonyos számú szekereket, és gyalog munkásokat azon Vár fortificatiójának kívántató munkájához administralni; mindazonáltal azt el mulatván a Nemes Vármegye akkor nagy károsan a munkának nem continualásával, nem kétlyuk szívébe vévén rendelvén maga mostani állapottyahoz képpeszt, annyi szekeret, és kézi munkást a Commendanssal egyet értvén.”

³⁸ KTÁL F. 4. op. 2, od. zb. 1527, ark. 1–2.

³⁹ Ibrányi László Thököly ezredese volt és az 1701. évi Rákóczi-összeesküvésben is részt vett.

⁴⁰ Ramocsaházy György, szabolcsi szolgabíró, a nagybányai pénzverőház kuruc inspektora, gazdasági prefektus, a partiumi fiskalitások direktora, a nagykállói salétromfőző inspektora. A szabadságharc után Szabolcs vármegye első alispánja.

⁴¹ KTÁL F. 4. op. 2, od. zb. 1527, ark. 3.

⁴² Kazinczy András, Zemplén vármegye közjegyzője, számvevője, 1704–1706 között Ung megye alispánja.

Vármegye eleibe.” A továbbiakban a már meghatározott élelmiszer-beadásokat sürgeti: „...mind a gazdagnak mint a szegénynek és akármely rendbeli ország rendjeinek egyenlő boldogulására és hasznára szolgálván mostani hadakozásnak célját annak hasonlóképen terhét és súlyát mindnyájunknak közfáradsággal és erővel kellének viselnünk.” A második pontban többek között a szécsényi országgyűlés határozatainak a betartására int, valamint a rézpénzfizetés megtartását kötelezi: „hogy ezen rézmonetának folyamatja legyen egész Hadakozásunknak fundamentuma.” A harmadik pontban a szabadságért hozandó áldozatokról ír: „... hogy annak elviselhetetlen igája alól felszabadulhassanak és a kívánatos szabadságnak arany gyapját elnyerhessék.” A negyedik pontban a tisztek és a katonaság kiállításáról van szó. Figyelmezteti a vármegyét, hogy az alaptalan hadihíreket ne higgyék el. Végül az utolsó pontban rögzíti, hogy „...kényszerítse kegyelmed a Nemes Vármegyét hazájához való szeretetekre és régen óhajtvá várt magok boldogulásának meg gondolására hogy a midőn annak elnyerésére az istentől adatott jó alkalmatosságot, kinek elmulatásával talán soha másszor elméjében nem remélhet”, ami azt jelenthette, hogy kényszerítő eszközökkel is élhet az utasítások végrehajtása ügyében. Az utasítás jó példája a vármegyékre nehezedő elvárásoknak.⁴³ Ezen utasításban szereplő kérdések Rákóczi későbbi rendeleteiben is megfogalmazódnak.⁴⁴

Az eredeti levelekből kitűnik, hogy a fejedelem fontosnak tartotta a külföldi áruk igazságos forgalmazását, többek között a vármegyei tisztek általi marhavásárlás szabályozásait és az evvel kapcsolatos visszaélések kiküszöbölését.⁴⁵ A vármegyét az üzérkedők elleni fellépésre ösztönözte a török és más külföldi árusok mozgását korlátozva a megállapított árak betartását indítványozta.⁴⁶ Továbbá a fejedelem Ung vármegyével kapcsolatban a városi kereskedelem feléléskítéséről, az árszabályok betartásáról, a városok területén állomásozó katonaság ellátásának biztosításáról és a tűzifaellátásról rendelkezett.⁴⁷

A hadsereg feltöltése újoncokkal folyamatosan napirenden volt, az ezzel kapcsolatos rendeletek csupán abban különböztek, hogy melyik ezredhez hány újonc

⁴³ KTÁL F. 4. op. 2, od. zb. 1527, ark. 7. Továbbá: II. Rákóczi Ferenc rendelete Ung vármegyéhez a haza szolgálatának teljesítéséről. KTÁL. F. 4. op. 16, od. zb. 121, ark. 3.

⁴⁴ KTÁL F. 4. op. 2, od. zb. 1527, ark. 13–14.

⁴⁵ KTÁL F. 4. op. 2, od. zb. 1527, ark. 15–16.

⁴⁶ KTÁL F. 4. op. 2, od. zb. 1527, ark. 17–18. Továbbá: 1707. szeptember 10. Terebes KTÁL F. 4. op. 16, od. zb. 102, ark.1. „Aranyoknak valorát ött magjar forintokban s négy pénzben vegyék és circuláltassák azon kívül penigh az kis garast hat magyar pénzével számláltassak mind Nemes Vármegyék mind az Harminczadossok.”

⁴⁷ KTÁL F. 4. op. 2, od. zb. 1527, ark. 31–32.

vagy visszatérő katona csatlakozzon. Amikor a fejedelem Sennyei Pongrác⁴⁸ ezredének a feltöltésére utasított, engedélyezte az újoncok erőszakkal való besorolását is: „Tekintetes Nagyságos Sennyei Pongrácz Colonellusunk Ezerébül, igyekezzen azokat hova hamarébb a Nemes Vármegye ki állítani s meg nevezett Fő Colonellusunk a végre ki küldendő Tiszteinek kezekhez assignálni [kijelölni]...”⁴⁹ Következő rendeletében ebben a kérdésben már a nemességet is megszólitotta: „...parancsolyuk a Nemes Vármegyében lévő Armások és föld népe által compelláltassa[kényszerítse] elhagyott ezerekbe való vissza menetelre és a kiket elő szerezhet külgye Generális Károlyi Sándor Úr után.”⁵⁰

A Rákóczi-szabadságharc egyik súlyos problémája volt az Erdélyből Ugocsába és a szomszédos vármegyékbe menekültek ügye. Amikor a báró Ludwig Herbeville tábornagy vezette császári csapatok visszafoglalták Erdélyt, a kuruc csapatok az ellenség nyomására visszavonultak. Az Erdélyben maradt rendek egy része a segesvári országgyűlésen 1705. december 15-én hűséget esküdött I. Józsefnek. Ugyanakkor a Magyarországra menekült erdélyi rendek 1706. március 8. és 20. között a huszti országgyűlésen szövetséget kötöttek a magyarországi rendek konföderációjával.⁵¹ Az erdélyi területekről az otthonukat hátra hagyó emberek, parasztok és nemesek elszállásolása a fejedelem vállára nehezedett. A lehetőségekhez képest szállással, legelővel és állatokkal látta el őket. Emberek ezrei szorultak a mai Kárpátalja területére várva a kedvező hadi helyzetre.⁵²

A fejedelemtől gyors törvényerejű rendeleteket vártak a menekültek ügyében érdekelt északkeleti vármegyék. Az ellátásukat természetesen a vármegyéknek kellett biztosítani. Rákóczi a bujdosók eltartását vállaló vármegyéket avval nyugtatta, hogy a hamarosan Egerbe összehívandó gyűlésen megfelelő rendeleteket tesznek a menekültek sorsára vonatkozóan, addig pedig arra kéri a vármegyét, hogy háborgatni vagy elköltözni ne hagyja őket.⁵³ Dönteni kellett, milyen támogatásban részesülnek a menekültek immár nem csak a téli időszakra, hanem mi illeti meg őket a nyári hadjáratok idején.

⁴⁸ Sennyei Pongrác 1703-ban az ungvári blokáda parancsnoka, az insurrectio főkapitánya Zemplénben, később a portális hajduk kapitánya.

⁴⁹ KTÁL F. 4. op. 2, od. zb. 1527, ark. 29.

⁵⁰ KTÁL F. 4. op. 16, od. zb. 97, ark. 1.

⁵¹ Lásd: Kis Domokos, Az Erdélyből Magyarországra menekült bujdosók élete a Rákóczi-szabadságharc idején Szaniszló Zsigmond naplója alapján (1707–1711). *Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei Levéltár kiadványai I. Évkönyvek 7.* Szerk. Dr. Gyarmathy Zsigmond. Nyíregyháza, 1989. 375.

⁵² KTÁL F. 674. op. 8, od. zb. 530, ark. 3; F. 4. op. 2, od. zb. 1527, ark. 23; F. 4. op. 16, od. zb. 95, ark.1; F. 674. op. 8, od. zb. 505, ark. 2.

⁵³ KÁL F. 674. op. 8. od. zb. 505, ark. 2.

Az erdélyi menekültek érdekében Ung vármegyéhez is érkeztek levelek Rákóczitól, amelyek közül két rendeletet emelünk ki. 1707 decemberében az ungiakat is elhelyezésükre kötelezi: „Erdély országunkbéli Nemes Fejér Vármegye Felső, közép és alsó rendei Tekintetes Nemezetes Nagy Barcsay Mihály⁵⁴ azon Nemes Vármegyei, edgyik Feő Ispány, és belső Tanácsos Uri Hivünk, Cselédgyekkel, s marhájokkal egyetembe, rendelvén közükbe.”⁵⁵

A „kárpátaljai megyék” közül a legtöbb Rákóczi-levél a menekültek elszállásolása dolgában Ugocsa megyéhez köthető. A menekültek befogadása itt 1706 nyarán kezdődött az elnéptelenedett falvak épületeinek és a jobbágytelkeken álló istállóknak az igénybevételével. A szabadságharc utolsó éveiben létszámuk növekedése következtében az erdőkben, a szabad ég alatt is éltek. A későbbiekben, mint ahogy iratanyagunkból is látszik, az ellátás hol a rossz termőév, hol az ellenség térhódítása, utóbb pedig a pestis terjedése miatt fokozatosan csökkent. Rákóczi az 1709-ben címzett rendeletéből a pestis terjedésének következményeire figyelmeztette a vármegyét: „de mint hogy Istennek látogatásából némely része hazánknak annyira inficialtatott, [elfertőződött] a döghleletesség által, hogy telyességgel lehetetlennek látnok lenni...”⁵⁶

Bíró János kapitány családjával és udvarházával együtt az ugocsai Nevetlenfaluban telepedett le. Károlyi utasította is a vármegyei vezetést azok ellátására.⁵⁷ A menekültek tömeges fogadását illetően csak jóval később – az 1706. év novemberében – áll rendelkezésünkre egy levél a régió katonai vezetőjétől, Károlyi Sándortól.

Rákóczi közben a vármegye területére követeket küldött, hogy tényszerűen vizsgálják meg a menekültek helyzetét és elvárásait. 1708 novemberében a vizsgálatok összesítése és azok megbeszélése céljából Ugocsa alispánját Szatmárra rendelte. Előre figyelmeztetett azonban, hogy csak mind a két fél érdekeit szem előtt tartva tehetik meg javasolataikat a kérdéssel kapcsolatban.⁵⁸ A megbeszélés után Rákóczitól olyan rendeletek jelentek meg, amelyek lehetővé tették a vármegye adóterheinek enyhítését a menekültek elszállásolása és eltartása fejében: „ami azok által absorbeáltak [lefoglal] az jövendőbeli computusokon acceptáltak [számadásokon méltányoltatik] ...”⁵⁹

⁵⁴ Barcsay Mihály: Fejér vármegye főispánja, az erdélyi Consilium tagja, a huszti országgyűlés praesidense, aláírja a szatmári békét.

⁵⁵ KTÁL F. 4. op. 16, od. zb. 95, ark. 2.

⁵⁶ KTÁL F. 4. op. 2, od. zb. 1527, ark. 25.

⁵⁷ Komáromy András: Kurucz világi emlékek Ugocsa vármegye levéltárában. = *Történelmi Tár*, 1901. 404. (Továbbiakban: Komáromy 1901.)

⁵⁸ KTÁL F. 674. op. 8, od. zb. 505, ark. 4. Az irat tartalmi kivonatát közölte: Komáromy 1902 1901. 407.

⁵⁹ KTÁL F. 674. op. 8, od. zb. 499, ark. 14–15.

Az 1710. évi ugocsai iratanyagban már csak néhány irat utal a menekültek problémáira. Rákóczi utolsó, az erdélyi menekültek kérdésével foglalkozó levelét kérésként is értelmezhetjük. Az erdélyiek ezúttal is jelentették neki, hogy Ugocsa vármegye a nyári tartásukra a törvényesen kiutalt élelmet nem adta ki. A fejedelem ezúttal mértékletességet tanúsított, mivel az előző évi termés nagyon gyenge volt. Egyidejűleg szorgalmazta, hogy a folyó évi bő termésből egyenlítsék ki a felhalmozódott adósságot.⁶⁰ A kérést a vármegyének valószínűleg nem volt lehetősége teljesíteni, mivel ekkor már a pestisjárvány bénító hatásával is szembe kellett nézni. Az Erdélyből elbujdosottak sorsát csupán a szatmári béke enyhítette. Igazolásuk és a hűségeskü letétele után lehetőséget biztosítottak számukra a hazatéréshez.

A Rákóczi-szabadságharcot nem vallásháborúként tartják számon, de az egyházi viszonyok rendezése központi téma volt Rákóczi állama létrehozása idején. A régióban nemcsak a római katolikus-református konfliktussal, hanem a ruszin/ukrán lakosság vallására, a görög- és görög-keleti katolikusok⁶¹ igényeire is figyelmet kellett fordítani a fejedelemnek. A görög hitvallásúaknak címzett levelei ez irányú erőfeszítéseit igazolják. Külön rendeleteket bocsátott ki az ún. orosz papok védelmére,⁶² és más vallású egyházi személyek érdekében, Rákóczi azt vallotta, hogy a papság is a nemességhez tartozik.⁶³ Erről mind az ungi és ugocsai iratanyagban maradtak fenn források. A három vallás képviselői sérelmezték a sokféle adó fizetését, miután a természetbeni adózásra is kényszeríthették őket a megyei vezetők. Rákóczi az egyházi személyekkel kapcsolatosan kijelentette, hogy ők is a nemesi rendhez tartoznak és „semminémű Naturálékbéli Contributiokra, ne concurraltassanak.”⁶⁴ Bár ezután hangsúlyozta, hogy azok a parókiák, amelyek rendelkeznek rendszeres jövedelemmel, kötelesek adózni.

⁶⁰ Komáromy 1901. 411. (1710. szeptember 12. Szerencs)

⁶¹ Lásd: Bendász István: Részletek a Munkácsi Görög Katolikus Egyházmegye történetéből. Ungvár, 1999.; Csatóry György: Katolikusok és protestánsok II. Rákóczi Ferenc államában. In. Mercurius Veridicus Novus I. Beregszász-Ungvár, 2015. 61–75.

⁶² KTÁL F. 674. op. 8, od. zb. 531, ark. 1, 8; Továbbá: II. Rákóczi Ferenc rendelete az orosz, vagyis görög valláson lévő papok adózásának módjáról. 1708. április 25. Szerencs. KÁL F. 4. op. 16, od. zb. 125, ark. 1.

⁶³ KTÁL F. 4. op. 16, od. zb. 101, ark. 7; Lásd: Esze Tamás: Rákóczi valláspolitikája. In. *Európa és a Rákóczi-szabadságharc*. Szerk. Benda Kálmán. Bp., 1980. 285–296.

⁶⁴ KÁL F. 674. op. 8, od. zb. 482, ark. 23.

Rákóczi a görögkatolikus püspökség levéltárában⁶⁵ tárolt levelében elrendelte, hogy a birtokán élő görögkatolikus papok De Camelis József⁶⁶ püspöknek engedelmességeskedjenek.⁶⁷ De Camelis pápai kinevezéssel munkácsi apostoli vikárius volt, akit I. Lipót császár az egri püspöknek rendelt alá.⁶⁸ Az említett papok oltalma érdekében többször is rendelkezik. 1705. április 9-én oltalomlevelet adott ki a munkácsi görög papok vagyonának védelméről.⁶⁹ Rákóczi oltalmába fogadta a hadai zaklatása ellen panaszt emelt Bizánczi György kállói parochust.⁷⁰ József császár és király viszont ellenlépéseket tett, 1707. augusztus 20-án dekrétumot adott ki, amelyben előjogokat biztosított az ruszinoknak/ukránoknak az iránta tanúsított hűségükért.⁷¹ Ismeretes, hogy ezeket az előjogokat a császár nem „váltotta be”.

De Camelis halála után, 1707-ben II. Rákóczi Ferenc főkegyúri jogánál fogva Kaminszki Pétert⁷² nevezte ki a munkácsi görögkatolikusok püspökévé. Ő volt az a Kaminszki, akiről az Emlékirataiban is megemlékezik.⁷³ Kaminszki kinevezésével, gazdasági hatalmának megerősítésével megakadályozta Hodermarszki

⁶⁵ Az első forrásunk a szabadságharc idejéből, amelyet Rákóczi saját kezű aláírásával ellátott egy adománylevél, amelyben Komorzány (ma Románia) lakosságának adómentességet és védelmi jogot biztosított. A kiváltság lényege: „Lovas és Gyalog, Tiszteinknek és Hadainknak közönseggessen parantsollyuk, sem jószágokban, sem személyekben, házokban, házokon kívül, erdőn avagy mezőn lévőekben, Templomokban, Parochiájokban, Scholájokban, egy szóval semmi nével nevezendő Jóságokban meg ne károsítsák, kárositassák...” Forrás: KÁL F. 151. op.1, od. zb. 179, ark. 1;

⁶⁶ De Camelis József életei (1641–1706), 1690-től püspök. Életét és tevékenységét lásd: Udvari István: A XVIII. századi ruszin művelődéstörténet kimagasló alakjai. De Camelis József püspök (1641–1690–1706) In: Udvari István, *Ruszinok a XVIII. században*. Nyíregyháza, 1994. 175–177; Továbbá: Жаткович Ю. Иоанн Йосиф де Камелис. *Месяцослов*, 1893. 111–119.

⁶⁷ KÁL F. 151. (Munkácsi Görög Katolikus Püspökség iratai) op.1, od. zb. 182, ark. 1; (1704. szeptember 11. Gyöngyös) Közölve: Hodinka Antal: A Munkácsi gör. szert. püspökség okmánytára. Ungvár, 1911. 420–421.

⁶⁸ Misóczki Lajos: *Vallás – és egyházügy a Rákóczi-szabadságharc idején*. Gyöngyös, 2009. 143.

⁶⁹ KTÁL. F. 151. op. 1, od. zb. 190, ark. 1;

⁷⁰ KTÁL. F. 151. op. 1, od. zb. 186, ark. 1;

⁷¹ KTÁL F. 151. op. 1, od. zb. 202, ark. 1;

⁷² Kaminszki Péter (?–1710 szeptember) A munkácsi kolostor elöljárója volt. Rákóczi diplomáciai küldetésekkel bízta meg Lengyel- és Oroszországba. 1707. február 28-án nevezte ki Rákóczi püspökké, de kinevezését sem a pápa, sem a király nem ismerte el. Ettől függetlenül a fejedelem államában püspökként tevékenykedett. A pápa ekkor Kaminszki ellensúlyaként Vinniczki György, przemysli püspököt nevezte ki a munkácsi püspöki székbe.

⁷³ *II. Rákóczi Ferenc fejedelem emlékiratai a magyarországi háborúról, 1703-tól annak végéig*. Az utószót Vas István, a jegyzeteket Köpeczi Béla írta. Bp., 1979. 18.

József⁷⁴ püspöki tevékenységét, akit I. József király elismert.⁷⁵ XI. Kelemen pápa azonban nem erősítette meg ezeket a püspöki kinevezéseket. Inkább Vinniczky György przemysli püspökre bízta 1707. április 7-ei értesítésével a munkácsi püspökség irányítását, aki Filipovics Polikarpot tette meg helynökévé.⁷⁶

II. Rákóczi Ferenc a vármegyékkel párhuzamosan kapcsolatban állt a különleges státuszú városokkal, így a máramarosi öt koronavárossal (Técső, Visk, Huszt, Hosszúmező Máramarossziget), amelyeknek közigazgatási központja Técső volt. Ezek a városok a só kitermelésének köszönhetően már 1329-ben is kiváltságokkal rendelkeztek. A városok szervezetten léptek fel a szabadságharc idején saját privilégiumaik védelme érdekében. Hivatkozva a „régí királyok” adta oklevelekre, a törvénytelennek vélt kötelező beszolgáltatást vagy katonakiállítást számos esetben megtagadták. Ettől függetlenül a fejedelemnek sikerült a szabadságharc idején a városokat saját oldalára állítani, és megvédeni azokat például a huszti várkapitány túlkapásaitól. Az öt koronaváros adta sókitermelés jelentős anyagi bázisává vált a szabadságharcnak, ezért a fejedelem minden lehetőt megtett a sóbányák zavartalan működéséért.

A koronavárosok lakossága több alkalommal fordult a fejedelemhez, előjogaik védelmében.⁷⁷ Az igazságos teherviselés kérdése és a sérelmek mindvégig jelen voltak az öt koronaváros és a fejedelem közötti levelezésben.⁷⁸ Hasonló problémaként szerepel a levelekben a katonaállítás kérdése, ugyanis a szabadságharc ezredeinek folyamatos feltöltése érdekében a fejedelem a városokkal sem tehetett kivételt.⁷⁹ A városok folyamodványaira írt rövid válaszaiban a fejedelem mindig a kompromisszumot kereste, figyelembe vette a városok teherbírását. A szabadságharc utolsó éveiben a két fél közötti párbeszédben az Erdélyből menekültek kérdése is szóba kerül, akik ellepték Máramarost a szerencsétlen kimenelelű csaták miatt.⁸⁰ A levelezésekben megjelennek az öt koronavárosban kitermelt

⁷⁴ Hodermarszki József (?–1716) Nagyszombati képzése után 1701-ben szentelik fel, miután a bazilita rend tagja lett. Az 1707. évi munkácsi püspöki kinevezését az egri püspök sem ismerte el, ami számos konfliktushoz vezetett. 1715. december 15-én hivatalosan is leváltják, de csak 1716-ban, immár súlyos betegen mond le Bizánczi György (1637–1733) püspök javára.

⁷⁵ Fabiny Tibor: Rákóczi és az evangélikusok. In. *Rákóczi tanulmányok*. Szerk. Köpeczi Béla–Hopp Lajos–R. Várkonyi Ágnes, Bp., 1980. 379.

⁷⁶ Hodermarszkit a császár azzal a szándékkal nevezte ki püspökké, hogy fellázítja a ruszinokat a kurucok ellen. Lásd: Esze Tamás: Rákóczi valláspolitikája. In. *Európa és a Rákóczi-szabadságharc*. Szerk. Benda Kálmán, Budapest, 1980. 291.; Lásd: Misóczki Lajos: *Vallás- és egyházügy a Rákóczi-szabadságharc idején*. Gyöngyös, 2009. 103–119.

⁷⁷ KTÁL F. 61. (Máramarosi öt koronaváros iratai) op. 1, od. zb. 125, ark. 1–2.

⁷⁸ KTÁL F. 61. op. 1, od. zb. 126, ark. 1–4; od.zb. 136, ark. 1–2; od.zb. 131, ark. 1; od.zb. 135, ark. 1–2.

⁷⁹ KTÁL F. 61. op. 1, od. zb. 128, ark. 1–2.

⁸⁰ KTÁL F. 61. op. 1, od. zb. 138, ark. 1–2.

só szállításainak nehézségei is.⁸¹ A városok érvényesíteni szerették volna kiváltásukat olyan kritikus időszakban is, mint a Rákóczi-szabadságharc. Ez az igény azonban – ahogy az iratokból is kitűnik – nem teljesülhetett.

A hosszan tartó hadiállapot, a hiányzó munkaerő miatt nehézkessé vált a katonaság részére követelt élelmiszer-ellátmányok beadása. Az ellátás számos nehézségbe ütközött, amelyeket a fejedelem és tábornokai részére többször is megfogalmaztak a városok és a megyék.⁸² Az adóbeszedés akadozott, a gazdaságilag és emberileg kimerült települések a szabadságharc végén már nem tudtak eleget tenni a nagy mennyiségű ellátmányt követelő parancsoknak.⁸³

Természetesen a Rákóczi-leveleken kívül számos, a szabadságharc szempontjából fontos, elsősorban helytörténeti iratot is tartalmaznak a fent említett levéltárak. Ezek közül kiemelendők a kurucok megyénkénti névsorai, folyamodványok a fejedelemhez, kimutatások, elszámolások a katonai vezetőkhez, jegyzőkönyvbe foglalt helyzetjelentések a hadviselés menetéről, a fejedelem diplomáciai tárgyalásaira vonatkozó anyagokról stb. A Rákóczi-szabadságharc korára vonatkozó irategyüttesek feldolgozása jelenleg is folyik. A későbbiekben tervezett iratok publikálása értékes adalékokkal szolgál a szabadságharc korának kutatói és a magyar tudományosság számára.

⁸¹ KTÁL F. 61. op. 1. od. zb. 140, ark. 1.

⁸² KTÁL F. 674., op. 8. od. zb. 436, ark. 20.

⁸³ KTÁL F. 4. op. 16. od. zb. 101, ark. 9; Lásd: Bánkúti Imre: *A kuruc függetlenségi háború gazdasági problémái*. 1703–1711. Bp., 1991. 99–113.

A KÖTET SZERZŐI

BARTA JÁNOS	professor emeritus, Debreceni Egyetem Történelmi Intézet, Debrecen
BÁRÁNY ATTILA	tanszékvezető egyetemi tanár, a Történelmi és Néprajzi Doktori Iskola vezetője, Debreceni Egyetem, BTK, Történelmi Intézet, Debrecen
BOGDÁNDI ZSOLT	történész, Erdélyi Múzeum Egyesület (EME) Jakó Zsigmond Kutatóintézet, Kolozsvár/Cluj; az EME főtitkára
BUZA JÁNOS	ny. egyetemi tanár, Budapesti Corvinus Egyetem, Kommunikáció és Szociológia Intézet, Szociológia és Társadalompolitika Tanszék, Budapest
CSATÁRY GYÖRGY	tanszékvezető, főiskolai docens, II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, Történelem és Társadalomtudományi Tanszék, Beregszász
DRASKÓCZY ISTVÁN	professor emeritus, Eötvös Loránd Tudományegyetem, Történeti Intézet, Budapest
EGYED ÁKOS	ny. tudományos főmunkatárs, c. egyetemi tanár, Kolozsvári Történeti Intézet, Kolozsvár/Cluj, az Erdélyi-Múzeum Egyesület korábbi elnöke, az MTA külső tagja
EGYED EMESE	professzor, Babeş-Bolyai Tudományegyetem, Kolozsvár, Magyar Irodalomtudományi Intézet
FÜREDER BALÁZS	egyetemi docens, Kodolányi János Egyetem, Fenntartható Gazdasági Intézet, Turizmus Tanszék
GÁLFI EMŐKE	történész, EME Jakó Zsigmond Kutatóintézet, Kolozsvár/Cluj

JENEY-TÓTH ANNAMÁRIA	egyetemi docens, Debreceni Egyetem, BTK, Történelmi Intézet, Debrecen
KÓNYA ANNAMÁRIA	egyetemi adjunktus, Eperjesi Egyetem Történelmi Intézet, Eperjes/Prešov
KÓNYA PÉTER	egyetemi tanár, rektor, Eperjesi Egyetem Történelmi Intézet Eperjes/Prešov
KUJBUSNÉ MECSEI ÉVA	főlevéltáros, igazgató, Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Levéltár, Nyíregyháza
OBORNI TERÉZ	tudományos főmunkatárs, Eötvös Loránd Kutatási Hálózat, Bölcsészettudományi Kutatóközpont, Történettudományi Intézet, Kora újkori Osztály, osztályvezető, Budapest
OROSZ ISTVÁN	akadémikus, professor emeritus, Debreceni Egyetem Történelmi Intézet, Debrecen
PAPP RITA	történész, PhD, Debrecen
PAPP SÁNDOR	tanszékvezető egyetemi tanár, Szegedi Tudományegyetem, Történeti Intézet, iskolavezető, Történelemtudományi Doktori Iskola, Szeged
PÁL JUDIT	professzor, Babeş-Bolyai Tudományegyetem, Kolozsvár, Történelem és Filozófia Intézete, Kolozsvári Magyar Történeti Intézet, Középkor-, Újkortörténet, Levéltár- és Könyvtártudományi Tanszék; egyetemi tanár, Eszterházy Károly Katolikus Egyetem; az MTA külső tagja
PÁLFFY GÉZA	tudományos tanácsadó, Eötvös Loránd Kutatási Hálózat, Bölcsészettudományi Kutatóközpont, Történettudományi Intézet, Budapest
PÓSÁN LÁSZLÓ	egyetemi tanár, Debreceni Egyetem BTK, Történelmi Intézet, Debrecen

PÜSKI LEVENTE	tanszékvezető egyetemi tanár, Debreceni Egyetem, BTK, Történelmi Intézet, Debrecen
SIPOS GÁBOR	ny. főlevéltáros, Erdélyi Egyházkerület Levéltára, Kolozsvár; professor emeritus, Babeş-Bolyai Tudományegyetem, Kolozsvár/Cluj, Történelem és Filozófia Intézete, Kolozsvári Magyar Történelmi Intézet, Középkor-, Újkortörténet, Levéltár-és Könyvtártudományi Tanszék, az MTA külső tagja
TÓTH ORSOLYA	habilitált egyetemi adjunktus, Debreceni Egyetem BTK, Történelmi Intézet, Debrecen
TÓZSA-RIGÓ ATTILA	egyetemi docens, Miskolci Egyetem, Történettudományi Intézet, Miskolc
TÖRÖK PÉTER	múzeumvezető, Bihari Múzeum, Berettyóújfalu
ULRICH ATTILA	történész-numizmatikus, Nyíregyháza
VERES TÜNDE	programtitkár, Történelmi és Néprajzi Doktori Iskola, Debreceni Egyetem, BTK, Történelmi Intézet, Debrecen; levéltáros, Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Levéltár, Nyíregyháza